

מוסדות "חזון עובדיה" יישוב אדם
 כתיבה: הרב מרדכי גור
 עריכה: הרב יהונתן חדד

שיעורו השבועי
 של מרן הראשון לציון
 הרב יצחק יוסף שליט"א
 בנושאים אקטואליים
 בתוכנית "קבלת שבת"

צבן יצחק

פרשת וירא תשפ"ד | גיליון 400

בנושאים:

שינויי העדות בכתיבת פת"ם, והיגוך קפ"ן בהנחת תפילין

הרואות שהמנהג פשוט בארץ ישראל ובחול' שהספרדים עולים לקרות בתורה בספר תורה של אשכנזים, וכן להיפך. ומנהג זה יסודתו בהרי קודש מכמה דורות בפני גאוני עולם, וכמבואר בשו"ת שדה הארץ חלק ג (חלק יורה דעה סימן יח), שכן המנהג פשוט בארץ ישראל, שהספרדים עולים לספר תורה של אשכנזים בין בשבת ויום טוב, ובין בשני וחמישי וראשי חודשים, ולא חששו לשינוי צורת האותיות. ע"כ. והוא הדין להיפך, שמתור לאשכנזים לעלות לספר תורה ספרדי, וכמו שפסקו החכם צבי והנודע ביהודה ושאר אחרונים הנ"ל. וכן פסק הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת קנאת סופרים (סימן קכא). והעיד בגודלו שכן נהגו כמה גדולי עולם אשכנזים לקרות בספר תורה ספרדי. וכן כתב בספר תולדות הגאון רבי יוסף זונדל מסלאנט (עמוד מו) בשם רבו הגאון רבי חיים מוואלוז'ין. אמנם נראה שהישוב לזה הוא ע"פ מה שנדפס בקובץ תשובות של הגאון רבי משה בן חביב, שנקראו בשם שו"ת קול גדול, ושם (בסימן עח) הובאה התשובה שהזכיר מרן החיד"א, והסביר הטעם לדבריו, שבהיות שצורת אות נ בכתב אשכנזי דומה לאות ג, לכן יש לפסול הספר תורה של אשכנזים לספרדים, ובאמת שעיינו הרואות שאין אות נ בכתב הספר תורה האשכנזי דומה כלל לאות ג, כי הנו"ן למטה עגולה, כמו הנו"ן של הספרדים. ואולי בזמנו לא הקפידו על כך, ולכן פסל הכתיבה שלהם לספרדים. וראה עוד בספר פרי האדמה חלק ד (דף א עמוד ג' וד'). אבל בזמן הזה אכשור דרי, ויש להכשיר ספרי תורה ותפילין של אשכנזים לספרדים, וכן להיפך.

ידוע שיש מנהגים שונים בצורת כתיבת האותיות בספרי תורה תפילין ומזוזות, וצורתם שונה בין הספרדים לאשכנזים. ויש לשאול, האם ספרדי יכול לעלות לתורה בס"ת שנכתב כמנהג האשכנזים, או להיפך, האם אשכנזי יכול לעלות בס"ת ספרדי?

השינויים בצורת האותיות בין העדות

תשובה: בגמרא שבת (קג) דרשו חז"ל מהכתוב 'וכתבתם', שתהיה הכתיבה תמה. כלומר, שלימה כהלכתה, שלא יכתוב אות ב' כדוגמת אות כ', או אות ד' כדוגמת אות ר'. או אות ה' כדוגמת אות ח', וכיוצא באלה. ומשמע, שלא פסלו אלא באופן שהאות דומה ממש לחבירתה, או כשאין עליה צורת אות, אבל שינויים קלים כדוגמת השינויים שבין הכתיבה האשכנזית לכתיבה הספרדית, אין בזה כדי לפסול. וכן מתבאר מדברי הרמב"ם (פרק י מהלכות ספר תורה הלכה א - טו). וכן כתב הרא"ש בתשובה (כלל ג סימן א), שהדבר ידוע שצורת האותיות בספרי תורה אינן שוות בכל המדינות, ומכל מקום אין פיסול בשינוי הזה, שלא הקפידו אלא שלא יעשה ההי"ן חתי"ן ובית"ן כפ"ן (כלומר, האות ה' וכו' כנ"ל), וכדומה. ע"ש. וכן כתב המאירי בקרית ספר (מאמר ב), ובשבת (קג). ע"ש. ומרן הבית יוסף (יורה דעה סוף סימן רעה) הביא שכן פסק הרשב"א. ע"ש.

ואף שלכאורה יש להעיר מדברי הרמב"ן בחידושויו לשבת (דף קג), שאחר שהביא מה שאמרו בגמרא שם (דף קד) טעמים לצורת האותיות, כגון, מפני מה רגל הקו"ף תלויה, ומפני מה השי"ן עומדת על רגל אחת, וכדומה, כתב בזה הלשון: ומפני שצריך להזהר בכל זה בכתיבת ספרי תורה תפילין ומזוזות, לפיכך כתבתי דברים אלו, שכל הטועה בצורת האותיות הספר תורה פסול, והפסיד הכל. ע"כ. אולם נראה שגם הרמב"ן אינו פוסל אלא שינוי ממה שזכר בגמרא בפירושו, אבל בשינוי צורת האותיות בין מדינה למדינה, מודה להכשיר. וכן כתב הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק (חלק יורה דעה סימן כח אות טו), בדעת הרמב"ן. וכן הסביר גם הגאון מהרש"ם בתשובה חלק ז' (סימן קיב), בדעת הרמב"ן. וכן כתב בספרו דעת תורה אורח חיים (סימן לו).

וכן כתב מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סימן קיג), שבכל תפוצות ישראל סומכים על הגאונים, ועל הרי"ף והרמב"ם, הרשב"א, הרא"ש, הריטב"א, והריב"ש, שלא אמרו בצורת האותיות אלא שלא תדמה אות אחת לחבירתה, אבל לא לצורת האות וכו'. ע"ש. וכן כתב מהר"ם גלאנטי (סימן קכד). ע"ש. ובשו"ת חכם צבי (סימן צט) כתב, שהאומר שאין לאשכנזי לעלות לספר תורה ספרדי, לא ידע ולא כלום בהוראה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת נודע ביהודה תנינא (חלק יורה דעה סימן קשא). וכן כתב הגאון מליבאוויטש בשו"ת צמח צדק (חלק יורה דעה סימן רה). וראה עוד בשו"ת זרע אמת חלק ג' (סימן קלה).

דעת החיד"א

אמנם מרן החיד"א בברכי יוסף (אורח חיים סימן לו אות ב) כתב, תפילין שנכתבו בכתב אשכנזי פסולים לספרדי, ושכן פסק הגאון רבי משה בן חביב בתשובה בכתב יד. ושכן העלה הגאון רבי יעקב מולכו בתשובה. והוסיף מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן יא), שלכן אין לספרדים לעלות לקרות בתורה בספר תורה אשכנזי. וכן הגאון בעל מאמר מרדכי בספרו דברי מרדכי (סימן קמג), הביא דברי הברכי יוסף הנ"ל, וכתב, שיש לחוש בזה לדברי הגאון מהר"ם בן חביב שלא יעלה ספרדי לספר תורה של אשכנזים. ע"כ. אולם הדבר תמוה מאד, שהרי מרן החיד"א עצמו בספרו לדוד אמת (סימן ג) כתב בשם רבינו האר"י שיש סתרי תורה בצורת האותיות של האשכנזים והספרדים, ואלו ואלו דברי אלקים חיים. וכן הוא בשער הכוונות (סוף דרוש ב לתפילין), וא"כ אין מקום לפוסלם לצד שכנגד, וכן הוכיח מכאן להכשיר הגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת חיים ביד (סימן פג). ובאמת שעיינו

שינויים באות צ"י

ודע שאף ספרי תורה ותפילין שלנו שנוהגים לכתוב בהם אות צ', עם י' הפוכה דבוקה אל פני האות, כדעת האר"י ז"ל, (ראה ציר 1) כשרים גם לאשכנזים, אף על פי שהם נוהגים לכתוב באות צ', י' ישרה. (ראה ציר 2) ואמנם הגאון בעל חזון איש (סנהדרין, בליקוטים סימן נד) חשש לפסול בזה, אולם כבר האריך בספר צדקת הצדיק, להצדיק את הצדיק (אות צ') שנוהגים בו הספרדים, והרבה להשיב על דברי הגאון החזון איש. ואסף איש טהור דברי הראשונים והאחרונים שאין לפסול בזה כלל. ע"ש. ובשו"ת מנחת יצחק חלק ד' (סימן מו) (ציר מספר 1) (ציר מספר 2) כתב, שאף החזון איש חזר בו והודה לדברי הגאון רבי ישראל וועלץ זצ"ל, שהוכיח להכשיר מדברי הגאון בעל חתם סופר (חלק יורה דעה סימן רסו). ע"ש.

ספר תורה שכתוב בב' מיני אותיות

ואף בספרי תורה ותפילין שיש בהם מקצת אותיות צ' ביו"ד הפוכה, ומקצתם ביו"ד ישרה, אין לחוש בזה לפוסלם משום תרתי דסתרי, וכמו שכתב להקל בזה בספר אמרי שפר הלכות סת"ם (דף טו ע"ב), ושכן הסכימו עמו הגאון רבי צבי הירש אורנשטיין, והגאון רבי ברוך מרדכי ליפשיץ, שהדבר ברור להכשיר. ע"כ. ותשובת הגאון רבי ברוך מרדכי ליפשיץ היא לו נדפסה בשו"ת ברית יעקב (סימן סו). ע"ש. ואף על פי שבספר משנת אברהם כתב לפסול בזה, והובא בשו"ת ויחי יעקב (חלק יורה דעה סימן ע), העיקר כדברי הגאונים הנ"ל להכשיר. וכן כתב בשו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן קכ), שיש להכשיר ספר תורה שמקצת אותיות צ' שבו באותיות י' הפוכה, ומקצתן באות ישרה, ושכן פסק בשו"ת שאלת שלום תניינא (סימן רד). וכן עיקר.

ומכאן תשובה למה שכתב בשו"ת אבני קודש (סימן לא), שבימי החול שמניחים תפילין בכתב אשכנזי, אם יעלה לספר תורה בכתב ספרדי, הוי כעין תרתי דסתרי, וכעין מה שכתב הבית יוסף (סימן לב) בשם מהר"י די ליאון לגבי הסתירה בפרשיות בין הרמב"ם להרא"ש. ורק בשבת מותר לאשכנזי לעלות לספר תורה

ג' דברכות כ). וכן דעת הרשב"א, הרא"ה, בפסקי הרשב"ץ, ועוד. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן לו סעיף ג): קטן היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יישן ושלא יפיח בהם חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו. ואמנם הרמ"א בהגה שם כתב, ויש אומרים שפירוש קטן הנאמר כאן דוקא כשהוא בן י"ג שנה ויום אחד. וכן נהגו, ואין לשנות. והיינו, דתפס לדינא כדעת בעל העיטור, נגד דעת רוב הראשונים הנ"ל. וכבר העיר בזה הב"ח שם, דהיאך הרמ"א פסק נגד רוב הפוסקים. ואפשר שלא נהגו כן אלא רוב העולם שאינם יודעים לשמור על עצמם בנקיות כראוי. אבל על כל פנים קטן הלומד תלמוד ויודע לשמור עצמו בטהרה, אפילו אינו אלא בן י"ב שנה, אין הכי נמי אביו חייב לקנות לו תפילין ולחנכו בטהרה. ודלא כהרמ"א. וכן דעת מהר"ש הלוי (חאו"ח סימן א'), דדוקא בארצות אשכנז שנהגו על פי בעל העיטור יש להם להמשיך במנהגם, אבל אנו הספרדים אין לנו אלא דברי מרן השלחן ערוך. וכן פסק הגאון הראשון לציון רבי יוסף חון בשו"ת חקרי לב (חאו"ח סימן יח). ע"ש. והגאון רבי שמואל מקראקא בספר עולת תמיד (סימן לו סק"ד) הביא דברי הבית חדש שחולק בזה על דברי הרמ"א, וסיים, וכן המנהג בהרבה מקומות, שכל שהגיע לעשר שנים מחנכים אותו במצות תפילין, וכמו שכתב בשו"ת מהר"ש הלוי (סימן א). ע"כ. גם הגאון רבי יוסף מולכו בספר שלחן גבוה (סימן לו סק"ה) כתב, שבעיר ואם בישראל סלוניקי, אשר ישבו בה כסאות למשפט גאוני עולם, כמו הגאונים רבי יוסף בן לב, ורבי שמואל די מדינה, ורבי שלמה הכהן, וסיעתם, דור אחר דור, נהגו כדעת מרן לחנך את בניהם במצות תפילין שנה או שנתיים קודם שיגיעו לשלש עשרה שנה, ולא חששו כלל לסברת בעל העיטור והרמ"א כי מי ישמע אליהם בזה נגד דעת כל הפוסקים ומרן שקבלנו הוראותיו. עכת"ז. והגמון אברהם (סי"ו לו) כתב, שכעת נהגו גם במדינות אשכנז להקדים כשלשה חודשים לפני שלש עשרה שנה לחנך הקטן במצות תפילין. וכן כתב בשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סימן לו סעיף ג). וראה עוד בסידור בית עובד (דף מח ע"ב), ובשו"ת בית היוצר (חאו"ח סי"ג), ובשו"ת חבלים בנעימים ח"ג (חאו"ח סי"ג). ואכמ"ל.

וכך גם הנהיג מרן אבא זכרונו לברכה, להניח תפילין מעט קודם הבר מצוה עם ברכה, והיה מבקש מאיתנו לשמור על התפילין שלא לנהוג עמהם בבזיון ולא לישון עמהם או לדבר עמהם דברים בטלים.

ספרדי, והואל ואין בזה תרתי דסתרי. ע"ש. ולפי האמור אין לחוש בזה כלל לתרתי דסתרי, ששתי הצורות יסודתם בהררי קודש, ויש להם על מה שיסמוכו. ואין זה דומה כלל לנידון הבית יוסף, כאשר עיני המעיין תחזינה מישירים. וכן פשט המנהג, וכמ"ש בשו"ת שדה הארץ ח"ג (חיו"ד סי' יח). ואכמ"ל.

ורק למצוה מן המובחר יש להקפיד שהספרדים יניחו תפילין שנכתבו כפי מסורת אבותיהם, בכתיבה הספרדית, כשם שמדקדקים בנוסח התפלה להתפלל בנוסח אבותיהם, משום ואל תטוש תורת אמן. וכן להיפך, האשכנזים יניחו תפילין כפי מסורת אבותיהם בכתיבה אשכנזית, וכן יחדרו לקרות בספר התורה שנכתב בכתב אשכנזי. אולם כאשר אין אפשרות אין לחוש, שאין השינוי בצורת האותיות פוסל כלל, כי כולם יסודתם בהררי קודש, ואלו ואלו דברי אלהים חיים. והנה להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

תפילין קודם גיל בר מצוה

נשאלנו עוד, האם מותר לתת לקטן חודשים מספר קודם הגיעו לגיל בר מצוה להניח תפילין. והאם מותר לו לברך עליהם?

הנה בברייתא (סוכה מב). אמרו: קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין. ופירש רש"י, שהכוונה שיודע לזהר לשמור על קדושת התפילין שלא יכנס בהם לבית הכסא. ובס' התרומה (סוף הל' תפילין) כתבו, שיודע לזהר להיות נקי לשומרן בקדושה ובטהרה כאלישע בעל כנפים (שבת מט.), כלומר, שלא יישן בהם ולא יפיח בהם. וכן כתב סמ"ק (סי' קג). ומפשט דברי הברייתא נראה שהכוונה על קטן שהגיע לחינוך, ועדיין לא הגיע לגיל בר מצוה. ומכל מקום יש לחנכו במצות תפילין, כיון שיודע לשומרן בנקיות ובטהרה. וכן אמרו בכיובא בזה בערכין (ב). הכל חייבים בתפילין. ופירשו בגמרא לרבות קטן היודע לשמור התפילין.

דעת בעל העיטור והמסקנא

ואמנם בעל העיטור (בהלכות תפילין חלק שביעי דף סא) כתב, דמה שאמרו קטן היודע לשמור תפילין היינו בין י"ג שנה ויום אחד. נמצא שלדעת בעל העיטור אין דין חינוך בהנחת תפילין. אולם רוב הפוסקים חלקו עליו בזה. ופירשו, דקטן הנאמר כאן היינו קטן שהגיע לחינוך. וכן מבואר בתשובת רב יהודאי גאון, (ראה בספר המנהיג הלכות תפילין עמוד תקצח). וכן כתבו התוס' והרא"ש, והמרדכי (בפרק

העלון להצלחת התורם היקר רחמים לוי (רמי לוי) ובני משפחתו להנצחת העלון הבא לעילוי נשמת יקירך M0507497878@gmail.com

ניתן להאזין לשיעור בכל יום שישי בשעה 15:40 ברשת מורשת ובשידור חוזר בטלפון: 0799165000

לקבלת העלון במייל ולכל הארה והערה: M0507497878@gmail.com

מהנעשה במוסדות "חזון עובדיה" ישוב אדם

חורף חם בחזונו של מרן

כולל אברכים | יום שישי | בעלי בתים | מדרשיה לנוער ולבנות | ארגון בני הישיבות | ארגון הילדים בן מלך

גם אתה יכול להיות חלק מפעילות המוסדות!

לתרומות: עמותת חזון עובדיה שע"י מרכז רוחני תורני תל ציון - בנק מזרחי טפחות סניף 591 מ"ח 105767